

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO. : 95

SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ YAYINLARI NO. : 6

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SELÇUK UNIVERSITY

II. MİLLETLERARASI MEVLÂNÂ KONGRESİ
SECOND INTERNATIONAL MEVLÂNÂ CONGRESS

3 - 5 MAYIS 1990
MAY

TEBLİĞLER
PAPERS

KONYA / TÜRKİYE
TURKEY

MEVLÂNA'NIN ESERLERİNİN DÜNYADAKİ EN ESKİ YAZMA NÜSHALARI

Dr. Mehmet ÖNDER

Mevlâna'nın, dünya'nın çeşitli kütüphanelerinde bulunan yazma eserleri üzerinde şimdiye kadar en kapsamlı araştırmanın tarafımızdan yapılmaya çalışıldığını ifade etmek isterim. Bu araştırma (Mevlâna Bibliyografyası) adıyla, Mevlâna'nın 700. ölüm yıldönümüne armağan olarak 1973 yılında Türkiye İş Bankası tarafından 2 cilt halinde yayınlanmıştır. İsmet Binark ve Nejat Sefercioğlu arkadaşlarımla geniş yardımları ile hazırlanan bu çalışmanın ilk cildi, tüm dünyadaki Mevlâna ve Mevlevî kültürü ile ilgili kitap ve makalelere ayrılmış, 3184 kitap ve makalenin bibliyografyasına yer verilmiştir. İkinci ciltte Mevlâna ve mevlevîlikle ilgili dünyanın çeşitli ülkelerindeki kütüphanelerinde bulunan 1470 yazma kitabın oldukça geniş bibliyografyası yapılmıştır. Bibliyografyada kitabın bulunduğu ülke ve kütüphane adı, bu kütüphanedeki envanter numarası, kitabın boyutu, yaprak sayısı, yazısının cinsi, varsa hattat adı, tarihi, kesin tarih yoksa yüzyılı, cilt sayısının cinsi, kitabın tezhipli olup olmadığı, kitabın hangi kataloglarda yer aldığı varsa başka özellikleri gösterilmiş, müelliflerinin kısa özgeçmişlerine de yer verilmiştir. Bilimsel bir metodla ve büyük emeklerle hazırlanmış bu iki ciltlik bibliyografya, yayımlandıktan sonra büyük ilgi toplamış, dünyanın çok sayıda büyük kütüphaneleri tarafından kendi kütüphanelerine sağlanmıştır. Şimdi hiçbir mevcudu bulunmayan bu iki büyük ciltlik (Mevlâna Bibliyografyası)'nın, yayımlandığı 1973 yılından bu güne kadar geçen 13 yıl içinde çıkan yeni eserler ve yazılan makalelerle ilâveli bir baskısının yapılması lâzımdır. Ayrıca, dünyanın birçok kütüphanelerinde, bu bibliyografyada o gün için yer alamamış bazı yazma eserlerin bulunduğu tespit edilmiş, tarafımızdan fişlenmiştir.

Şimdi biz gerek bu bibliyografyadan faydalanarak gerekse en son tespitlerimize göre Mevlâna'nın eserlerinin yer yüzünde en eski beşer yazma nüshasını sizlere tanıtmak istiyoruz. Bilindiği gibi Mevlâna'nın Mesnevi, Divân-ı Kebir, Fihi-mâfih, Mecalis-i Sab'a, Mektubât adlarında 5 eseri vardır. Çoğu zaman Divân-ı Kebir adlı büyük divanındaki rübâileri ayrı bir ciltde toplanmıştır. Biz, rübâilerin de en eski nüshasını burada göstereceğiz.

I — Mesnevi : Mevlâna'nın en büyük eseri Mesnevi'dir. Farsça, manzum ve 6 ciltlik bu eseri (en eski nüshasına göre) 25618 beyittir. Çeşitli dillere kısmen veya tamamen çevrilen Mesnevi'nin en makbul ingilizce çevirisi Reynold Allin Nicholson tarafından yapılmış ve 1925 - 1934 yılları arasında Londra'da yayınlanmıştır. Mesnevi'nin türkçe şerhleri ve tercümeleri pek çoktur. Son olarak Veled Çelebi (İzbudak) ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından çevrilen ve defalarca basılan Mesnevi tercüme ve şerhleri en çok okunan ve bilinenleridir.

6 cilt tam olarak en eski Mesnevi nüshaları şöyle sıralanabilir :

1 — Konya - Mevlâna Müzesi Müzelik Kitaplar No: 51

1 - 6 cilt. Tamamı 312 yaprak. Muhammed bin Abdullah el-Konevi'nin nesih yazısıyla, Rebiülevvel 677 H. (1278 M.) tarihli.

2 — Konya - Mevlâna Müzesi Kütüphanesi No: 1193

1 - 6 cilt. Tamamı 301 yaprak. Hasan bin Hüseyin el-Mevlevî'nin nesih yazısıyla, 4 Şevval 687 H. (1288 M.) tarihli.

3 — İstanbul - Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Kitapları, No: 184

1 - 6 cilt. Tamamı 283 yaprak Hattatı yazılı değil. Yazısı Nesih, 711 H. (1311 M.) tarihli.

4 — Londra - British Museum Or. 5602

1 - 6 cilt. Tamamı 290 yaprak. Ali bin Muhammed'in nesih yazısı ile 718 H. (1318 M.) tarihli.

5 — Konya - Mevlâna Müzesi Müzelik Kitaplar, No: 1177

1 - 6 cilt. Tamamı 320 yaprak. Osman bin Abdullah'ın nesih yazısı ile Rebiülevvel 726 H. (1326 M.) tarihli.

Noksan cildli mesnevi nüshaları bu sıralamaya alınmamıştır.

II — Divân-ı Kebir : Mevlâna'nın gazellerinin toplandığı Divân-ı Kebir, en eski nüshaya göre, 44834 beyittir. 1765 rübaisindeki 3530 beyit bunun dışındadır. Divân-ı Kebir'den seçmelerin Batı dillerine çeşitli çevirileri vardır. Divân-ı Kebir'in tamamı Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçeye çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

Divân-ı Kebir'in en eski yazma nüshaları şöyle sıralanabilir :

1 — İstanbul - Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Kitapları, No: 2693

347 yaprak, Selçuklu nesih yazısı, hattatı belli değil, bilgin ve uzmanlar 13. yüzyıl sonlarında yazıldığını söylüyor (H. Ritter Philologica, XI., Maulana

Celaleddin Rûmi und sein kreis. Der Islam, 24 c. p. 44 Berlin, 1942. Ayrıca, B. Firuzanfer, Külliyyat-ı Şems (Divân-ı Kebir), c. 1, Tahran 1957).

2 — Vatikan - Bibliotheca Vaticana, Pers. 130

270 yaprak, Selçuklu nesih, hattatı belli değil. Uzmanlar 13. yüzyılın sonlarında yazıldığını ifade ediyorlar. (E. Rossi, Elenco dei manoscritti Turchi della Bibliotheca Vaticana 1953).

3 — Dublin - Chester Beatty Library

309 yaprak, Selçuklu neshi, hattatı belli değil. Uzmanlar 13. yüzyılın sonlarında yazıldığını belirtiyor. (B. Firuzanfer, Külliyyat-ı Şems (Divân-ı Kebir), 1. c., Tahran, 1957).

4 — İstanbul - Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kitapları, No: 694

216 yaprak, nesih yazı. (H. Ritter, 1300 - 1301 yıllarında yazıldığını tahmin ediyor).

5 — Afyon - Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi, No: 158

277 yaprak. Nesih yazı. Hattat Muhammed bin Yusuf tarafından 203 H. (1103 M.) yılında yazılmıştır.

Divân-ı Kebir'e ek, 1765 rubai, çoğu zaman (Rûbaiyât-ı Mevlâna) adıyla ayrı bir ciltte toplanmıştır. En eski nüshasının İstanbul Nuri Osmanîye Kütüphanesi 3396 numarada kayıtlı 100 yapraklı nüsha olduğu ve 15. yüzyıl ortalarında yazıldığı H. Ritter tarafından ifade edilmektedir.

III — Fihî Mâ - Fih : Mevlâna'nın vaaz ve öğütlerinin derlendiği mensur eseri. Türkçeye Prof. Dr. Meliha Ambarcıoğlu, ayrıca Abdülbaki Gölpinarlı tarafından çevrilmiş ve yayınlanmıştır. En eski nüshaları sırasıyla şöyledir :

1 — İstanbul - Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Camii Kitapları, No: 2761

192 yaprak, Semerkandlı hattat Hasan bin el-Şerif'in nesih yazısıyla Zilhicce 716 H. (1316 M.) tarihli.

2 — İstanbul - Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Camii Kitapları No: 5408

81 yaprak, hattat Saraylı Bahaeddin'in nesih yazısı ile 4 Ramazan 751 H. (1350 M.) tarihli.

3 — Konya - Mevlâna Müzesi, Müzelik Eserler, No: 79

44 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, 751 H. (1352 M.) tarihli.

4 — İstanbul - Selim Ağa Kütüphanesi, No: 567

91 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, 788 H. (1386 M.) tarihinden önce yazıldığı sanılıyor.

5 — İstanbul - Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Kitapları, No: 1614

151 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, 14. yüzyıl ortalarında yazıldığı tahmin ediliyor.

(Bak: M. Önder, Mevlâna bibliografyası, c. 9, p. 242, Ankara, 1974).

IV — Mecalis-i Seb'a : Mevlâna'nın farsça ve arapça söylediği yedi hutbesinden meydana gelen mensur eserdir. Abdülbaki Gölpınarlı tarafından türkçeye çevrilmiş ve 1965 yılında yayımlanmıştır. En eski nüshaları şöyledir :

1 — Konya - Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler, No: 79

18 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, 753 H. (1352 M.) tarihli.

2 — İstanbul - Selim Ağa Kütüphanesi, No: 567

91 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, 14. yüzyılın ortalarında yazıldığı tahmin ediliyor.

3 — İstanbul - Selim Ağa Kütüphanesi, No: 568

30 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, Cemaziülâhir 788 H. (1386 M.) tarihli.

4 — İstanbul - Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Kitapları, No: 336

44 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, 15. yüzyılda yazıldığı tahmin ediliyor.

5 — Ankara - İl Halk Kütüphanesi, No: 1242

68 yaprak, rık'a yazı, hattatı belli değil, 18. yüzyılda yazıldığı tahmin ediliyor.

V — Mektubât : Mevlâna'nın başta Selçuklu sultanları olmak üzere devlet ileri gelenlerine yazdığı 144 mektubun bir araya getirilmesiyle meydana gelen mensur eseri. Türkçeye Abdülbaki Gölpınarlı tarafından çevrilmiştir. En eski nüshaları şöyledir :

1 — Konya - Mevlâna Müzesi, Müzelik Eserler, No: 79

63 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, 753 H. (1352 M.) tarihli.

2 — İstanbul - Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Kitapları, No: 1055

83 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, 14. yüzyıl ortalarında yazıldığı tahmin ediliyor.

3 — İstanbul - Üniversite Kütüphanesi, FY 42.

51 yaprak, talik yazı, hattatı belli değil, 16. yüzyıl sonlarında yazıldığı tahmin ediliyor.

4 — İstanbul - Üniversite Kütüphanesi, FY 1286.

79 yaprak, nesih yazı, hattatı belli değil, 17. yüzyıl başlarında yazıldığı tahmin ediliyor.

5 — Konya - Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, No: 2112

115 yaprak, talik yazı, hattatı belli değil, 18. yüzyıl ortalarında yazıldığı tahmin ediliyor.

Bu konudaki araştırmalar sürdükçe Mevlâna'nın eserlerinin bugüne kadar bilinmeyen başka en eski nüshalarının da bulunabileceğini göz önünde daima tutmalıyız.